

BİR UYARI BİR İMTİHAN

DEPREM

06 ŞUBAT 2023

04.17

KAHRAMANMARAŞ, HATAY, ADIYAMAN,
MALATYA, ADANA, KİLİS, OSMANİYE, DİYARBAKIR,
KİLİS, GAZİANTEP, ŞANLIURFA, ELAZIĞ

Depremle Hasbihal
Kâzım SAĞLAM

Zağanos Mehmet Paşa
Dr. Öğr. Üy. Ahmet Zeki İZGÖER

Doğal Afetin Metafizik Yorumu
Prof. Dr. Mustafa ALICI

İNSANIN ANLAM ARAYIŞI

- Varlık Aleminde Denge -

Girizgâh¹

Kulluk, insanın anlam arayışıyla başlar. “Anlam arayışı”, hiçlik, anlamsızlık dünyasında bir serüven; aynı zamanda kâmil insan olmanın amaçlandığı bir yürüyüştür.

Sâlim bir yürüyüş için ilim, îman ve amelin birlikte öğrenilmesi şarttır. Selef-i Sâlihîn’in idrâk üzere yürüyüşü böyleydi. “Kıvam olmadan ahvâlin devamı olmaz.” denilmiş. İlim, îman ve amelin birlikteliği gibi insanların sosyal yaşamda anlam üzere beraberliği de böyledir. Bu değerlerin birbirinden kopuk olması ya da birinin eksik olması halinde istikâmet üzere yol alınamaz.

Anlam arayışında insanın önce *kendisini okuması* yani anlaması gerekir. Kendisini doğru okuyup anlayan insan, hayatı da anlar. İnsan, *kendini* bilirse, *kendinde* olursa, doğru düşünme süreci aktif demektir. Anlam arayışı, kişinin kendisini tanımasıyla istikâmet üzere ilerler. Kulluk, doğru okuma, doğru tespit ve doğru temsil ile yaşanır. İstikâmet üzere yürüyen insan, sahici anlamını

bulmuş, nehir yatağına kavuşmuş demektir.

İnsanın Anlam Arayışı

Modern insan arayış içindedir. Gâye yokluğu yaşayan, anlamsızlığa mâruz günümüz insanı, boşluk; ânlık hazların doyurulduğu hiççi (*nihilist*) krize dûçardır. Sorumluluk ve âdiyet sunamayan ideolojiler, insanlığın ifsâdına fidelik vazifesi görmektedir. Vahim gerçek, ruhların açlığı, ruhların sefâleti, ruhların yorgunluğudur. Bu yorgunluğun sebebi sadece modern müfsidlik değildir kuşkusuz. Yoran ve ruhu açlığa mahkûm eden asıl sebep, modern olanla beraber insanlığın devraldığı muharref atalar yolu mirasıdır.

Anlam arayışında temel soru, ben *neyim?*, *nere*den geldim?, *nereye* gideceğim? dir.

Viktor Emil Frankl’nin dile getirdiği sancı bu mudur acaba? **“İnsan acıdan değil, anlam boşluğundan ölür.”** Evet, anlamsızlık hiçliktir; hiçlik ise ölüm demektir. Bir bütün olarak hayata anlam katmayan her iş fasittir. Dünyevîleşme ve bireyselleşme, anlamsızlaşan insanın mahkûmiyet dehlizidir.

¹ Ramazan Yazçıçek, Seminer, Medeniyet Vakfı, İLKA İslâmî İlimler Kız Akademisi, “İnsanın Anlam Arayışı”, Ankara 13.01.2023

Anlamsızlık, insanın yaşama bakışındaki boşluk, hiçlik halidir. İnsanın, var oluşunu, yaratılmış olduğunu anlamlandıracak bir arayışa koyulması; bu yönde bir kaygı duyması önemli bir merhaleidir. Varlığı anlamlandıracak bir kaygı duymak!

نَوْبُ دُتْ نَيِّ أَفْ “Fe-eyne tezhebûn(e)?”

“(Hâl böyle iken) Nereye gidiyorsunuz?”²

Şimdi Siz! Kendi anlamınızı “Ne de?”, “Nere de?” buluyorsunuz? Kendi anlam alanınız sizi tatmin ediyor mu? Huzurlu musunuz? Bu âyette, insandan, zihnî, fikrî, amelî muhasebe yapması isteniyor. Kezâ insan, *her şey* olmadığı gibi *hiçbir şey* de değildir. Onun ait olduğu bir yeri vardır ve o bir amaç; kulluk için yaratılmıştır. “Kulluk”, niçin? sorusunun cevabıdır yani insanın yaratılış gerekçesidir.³ Kulluk, onurlu bir makama dâvetir ve de yüce dâvete icabet.

Araçlar amaca dönüşürse *anlam* olmaz. Ancak, araçların kendisi için olduğu *amaç*, nasılların kendisi için olduğu *niçin?* sorusu; sonucun süreçten ayrı düşünülmemeyeceği gerçeği ve de *ilkeler* üzere olunması, kişiyi hürriyete, anlam/değer üzere olmaya vardırır.

Şeytan her ân insanı, oyun-eğlenceye, boş işlerle oyalayarak anlamsızlığa sevk eder. Anlamsızlık, boşluk, hiçlik, tükenmişlik ve neticede ahiret inancı olmayanın halidir. Bu hal, kişinin yaşarken ölmesi (*Meyyit-i müteharrik*) gibidir.

Anlam, var eden bir kudretin varlığına inanmak; o kudretin, tevhid edilmeye tek layık olduğuna; O’nun, her ân her şeyi bilip-duran ve her şey üzerinde mutlak hâkim olduğuna inanmaktır. Neticede anlam, bir yaratanın, gerçek sahibin bilgi ve takdiriyle farkındalığa kavuşmadır.

Yaşama dair amaç, hedef ve sevgi, anlam üzere olmanın sacayaklarıdır. Bunlar gibi ilme yönelik ciddi arzu duyma da var oluşu anlamlı kılan önemli bir unsurdur. Bu durum, dinlemeyi, anlamayı ve layıkıyla eylemeyi (amel) gerektirir. İnanılanların başkalarına aktarılması ise inançta samimiyetin delili olarak anlamda derinleşmektir.

Eşyanın Hakîkatine Mazhariyet

İnsanın eşyayla kuracağı doğru ilişki, varlığın var oluşunun nihaî mânâsını kavramasını sağlar. Eşyanın hakîkatine mazhariyet, mâlûm dua ile talep olunur:

“Allah’ım! Bana bâtilı bâtil olarak gösterip, ondan kaçınmayı, hakkı hak olarak gösterip, ona tâbi olmayı nasip et. Allah’ım! Bana eşyanın hakikatini göster.»⁴

Batıldan kaçınmak, Hakka tâbi olmak; neyin hak neyin bâtil olduğunu ayırt etmek! İlim, *îman*, amel ve hikmet... Burada eşyanın hakîkatine mazhariyet talebi, Allah’ın âyetlerini anlamaya yönelik niyâzdır. İşte bütün mesele buradadır!

“Eşyanın doğasını bilmeye *hikmet*, ona göre yargıda bulunmaya *hüküm*, hikmet ile hükmedene de *hakîm* denmiştir. Tersî durumunda, yani eşyanın doğasını dikkate almaksızın kişinin kendi hevâ ve hevesini eşyaya dayatması, olgu ve olayları kendi nedenselliği içinde değil de *nefsî arzuları* bağlamında idrâk etmeye yeltenmesi *tahakküm* ve bu biçimde eyleyen de *mütehâkkim* olarak adlandırılmıştır. Tahakküm, zulüm; mütehâkkim de zalimdir; yani tahakküm, tekvînî olanı *nefsî* olanla kendi doğal yerinden, etkinliğinden ve ilişkilerinden ederek bir tür yokluğa icbâr ve ilzâm ediktir... Hâkim, eşyanın faslına, sınırına uygun davranandır; davranışı da hükümdür; mütehâkkim ise eşyanın faslını, sınırını dikkate almaz,

² Tekvîr, 81/26.

³ Bkz. Zâriyât, 51/56.

⁴ Bkz. *İbn Kesir Tefsiri*, Tercüme: Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., (I-X), İstanbul 2010, c: 1, s. 568.

kendi nefsi eşıya dayatır; buna da tahakküm denir; başka bir deyişle, **hâkimin hükmüne hikmet eşlik eder; mütehâkkimin tahakkümüne ise nefis.**⁵

Eşyanın hakikatine tefekkürle ulaşılır. Senin, benim hakikat dediğim hakikat değildir. Hakikat, eşyayı yaratan Rabbimizin “Hakikat” dedidir. **Var olan eşyanın bir sahibi vardır. Ve var olduğuna göre de, bir yaratana vardır. Âlemlerin yaratana itaat ile ittibâ etmek, varlığın hakikatini doğru bilip inanmakla mümkündür. Varlığın hakikatini doğru bilmenin yolu, Allah ve Rasûl’ünün emir ve yasaklarına itaat iledir.** Bu vasıtalarla talip olmak, eşyanın hakikatine talip olmaktır. Eşyanın hakikatine talip olmak, ona samimiyetle yönelmeyi gerektirir. Kulluk, salt bilmek değil, tefekkür, tezekkür ile eylemek; yani salih amel ile şahitlik yapmaktır.

Tümel-Tikel İlişkisi Ya da Bütüncül Bakış

Bilip eylemede, tümel tikele tercih edilmelidir. Bu sorumluluk, nisbî olmayıp **küllî**, arızî olmayıp **asli**, mukayyed olmayıp **mutlak** ilkelere sadâkatle sağlanabilir.

Dinin doğru anlaşılması için evveleminde akıl-vahiy ilişkisi doğru kurulmalıdır.⁶ İslâm, Kur’ân ve Sünnet bütünlüğünde doğru okunur. Aynı zamanda her bir kaynak ve disiplinin bir diğeriyle ilişkisi de doğru kurulmalıdır. Bu, ilgilerin doğru kurulmasına bağlıdır. Hâsılı, **dinin hayatla bağının doğru kurulması**, anlamı temin edecek bütünlüklü bakışı gerektirir.

Allah insanı yarattı, diğer varlıklardan farklı

5 İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Bulmak*, Papersense Yay., İstanbul 2015, 3. Baskı, s. 133, 134, 219, 220.

6 İleri okumalar için bkz. Ramazan Yazıcı, “Akıl-Vahiy İlişkisi Üzerine Mülâhazalar; Bilginin Kaynağı Sorunu -I-”, *Nida*, Bursa 2020, s: 199, s. 57-66; Yazıcı, “Akıl-Vahiy İlişkisi Üzerine Mülâhazalar; Bilgiyi Temellendirmenin Serüveni -II-”, *Nida*, Bursa 2021, s: 200, 82-93.

kırdığı insanı, mükerrer ve mükellef kırdı⁷; düşünüp değerlendirmeyi, meramını dile getirmeyi öğretti.⁸ Ancak tedirgin hassasiyetimin sebebi, bugün yitenin sadece anlam/değer olmadığı, *anlama* ulaştırarak haritanın da yitirilmiş olunmasıdır. Kılavuz değişince rota da değişmiştir. Rotanın nereye yöneldiğinden daha vahim olanı, yönünün nereye olmadığına bilinmesidir. Maa- lesef bugün *gidilen yol da dönülen yön* de kurtuluşun kendisinde olduğu İslâm değildir artık.

“Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir.”⁹

Rabbimiz âyette, hem **“Ölçmeyi tam yapın”** hem de **“Doğru terazi ile tartın”** buyurmaktadır! Doğru ölçme gereklidir ve fakat yeterli değildir. ‘Doğru ölçü aleti’ ile ölçme zorunluluğu vardır! Yanlış tartıyla doğru ölçü yapılamaz. *“Eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz!”* denilmiştir. Kalibrasyonu yapılmamış bir cihazla doğru ölçtüğünüzü düşünürsünüz ancak ölçü aleti hatalıysa sonuç yanlış olacaktır. Bugün pusula yitmiş, harita da yitirilmiştir... **Kök neden/sorun doğru tespit edilmeden asli çözüm, doğru cevap bulunamayacaktır!**¹⁰

Bugün birçok temel kavram içeriğinden arın-

7 Bkz. İsrâ, 17/70; Tin, 95/4.

8 Bkz. Rahmân, 55/1-4.

9 İsrâ, 17/35.

10 Bkz. Ramazan Yazıcı, *Bilgiden Bilince*, Ekin Yay., İstanbul 2019, 2. Baskı.

dırılmış ve çoğu kez İslâm'a zıt mânâlarla kirlenmiştir. Öncelikle bunların ayıklanması ve aslına rücû ettirilerek Kur'ânî zeminde yeniden ihyâ edilmesi yani tasavvurların düzelmesi gerekir. Örneğin 'ahlâk' derken, Batı'da 'etik', 'moral değer' denilen ifadeleri kastetmiyoruz. Ahlâk ve etik ifadeleri, ne bilgi (*epistemik*) ne amaç, ne hedef, ne de kaynağı yönüyle aynıdır. Burada sancısını dillendirdiğimiz sorunlar apayrıdır. Maalesef değerlendirmeler ayarı bozulmuş, hatalı, daha ötesi ilgisiz ölçü birimleriyle yapılmaktadır. Kallibrasyona ve dahi ölçü birimini yeniden teyide ihtiyaç vardır. Yanlış tartıyla doğru ölçüm yapılmaz. Hayata dair anlam arayışı da bu farkındalıkla ilerlemelidir.

Kâinat âyetleriyle Kur'ân âyetleri tam bir insicam üzeredir. Yaratılmış olan bütün varlıklar ve meydana gelen hâdisat bir âhenk/düzen içinde olduğu gibi, kevnî yasaların işleyişiyle Kur'ân'da vaz' olunan hükümler de bir uyum içindedir. Kâinatın yaratılışı (*fitrat*) yasaları ile işleyiş (*Sünnettullah*) yasalarının, Allah'a kulluğun emredildiği (*muhkemât*) âyetleriyle aynı kaynağa dayandığı bilgisiyle hakîkate yol alınır. Bütün işler bir yasa ya göredir. Bu yasa, Allah'ın küllî yasasıdır. Ulvî hakîkatin farkında olan insan, Allah'ı hakkıyla tevhid eder, sadece Allah'a kul olur ve kendisinin de içinde yer aldığı bütün mevcûdât ile birlikte muvahhidler halkasına katılır.

Beşerin zorunlulukları vardır; ama insanın sorumlulukları mevcuttur (Emânet). Evren'de var olan her şey kendi zorunluluğunu, dolayısıyla sınırını kendi içinde taşır. Fitrat üzere yarattığı insanın kulluğunu yerine getirebilmesi için peygamberler gönderen Allah, yol gösterici olarak Kitab'ı indirdi. Bütün âlemlerin yaratılışında var olan *tertibi*, vahyin gönderilişinde de *tertîl* olarak *takdir* etti. İnsanların da vahye tertîl üzere yani *anlayarak, düşünce düşünce, bilinçli ve düzenli* olarak yönelmelerini emretti.

Kâinata var olan düzeni, yaratılıştaki tertibi göremeyenler, Allah'ın âyetlerinin bir

tertîl üzere olduğunu da görüp okuyamazlar. Mahlûkata tefekkürden mahrum bir yavanlıkla bakanlar, en fazla, İlâhî kudreti *doğa yasaları* olarak addedip Kur'ân'ı da kırâatten uzak bir tilâvetle okuma yoksulluğuyla yaşarlar. **Tertîl-i Kur'ân, bütün fakirliği giderecek asıl yol olup, Tertîb-i Hayatın reçetesidir.**

Hayatın tertibi, sûretten sûrete her şeyi kapsar. İslâm, sûret gibi sûretin de İslâmlaşmasını hedefler. "*Allah'ım! Benim yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlâkımı da güzelleştir.*" "*Allah'ım, sûretimi güzelleştirdiğin gibi sûretimi de güzelleştir.*"¹¹ Bu ifadelerde kevnî âyet olarak yaratılışın/sûretin (biyolojik yön) mükemmel oluşu dile getirilmekte, sûretin/ahlâkın da aynı şekilde güzel olması duasında bulunmaktadır. Duada, *için dışı, dışın da içi* yansıtacak bir güzelliğe kavuşması niyaz edilmektedir. Kur'ân'da Peygamberimiz'in (as) ahlâkının mükemmel olduğu bildirilmiştir.¹² Bu tespit ile ahlâkın değişebileceği, iyi yönde değişmesi için çaba gösterilip Allah'tan yardım istenmesi gerektiği bize öğretilmektedir.

Kur'ân Âyetleri ve Evrendeki Âyetler

-Varlık Âleminde Denge-

Kur'ân'da, Kur'ân'ı teşkil eden kısımlara "âyet" ismi verilir.¹³ Aynı zamanda evrende Allah'ın varlığına, birliğine ve sonsuz kudretine delil olan kevnî işleyiş de "âyet" denilmektedir.¹⁴ Münzel âyetlerle evrendeki âyetler arasında ne gibi benzerlik veya ortak nokta vardır? Burada "âyet" ismi her iki unsur için de rastlantı sonucu kullanılmış veya sadece bir telaffuz benzerliğinin sonucu oluşmuş değildir. Aralarında doğrudan ilgi vardır. Allah, evrene hâkim olan yasalar koymuş ve bu yasalar evrende çok hassas ve mükemmel bir sistem oluşturmuştur. Bu yasalarda kısmî bir değişiklik ve bozulma durumunda, evrende-

11 *İbn Hanbel*; bkz. *Hadislerle İslâm*, Heyet, (I-VII), DİB, İstanbul 2017, c: 7, s, 535; *İbn Sa'd*, Tabakat.

12 "*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*" (Kalem, 68/4).

13 Bkz. Bakara, 2/106.

14 Bkz. Bakara, 2/164.

ki mükemmel sistem bozulur ve hatta canlıların hayatını tehdit etmeye başlar. Kur'an âyetleri de böyledir. Allah Kur'an âyetleri ile de insanlara tüm hayatlarında uymaları gereken yasaları bildirmiş, inançlarını gerek bireysel gerekse toplumsal hayatlarını bu yasalara göre belirlemelerini emretmiştir.¹⁵

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akliselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.”¹⁶

“Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatairken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!”¹⁷

Allah Teâlâ âyette, göklerin ve yerin yaratılışı ile gece ve gündüzün değişimini, bir başka deyişle mekân ve zamanın İlâhî kudrete delâletini, akliselim sahiplerinin ibret nazarıyla temaşasını istiyor. Allah (cc), insanın, varlığın gerçek bilgisine ulaşması yönünde çaba göstermesini, tefekkür ve tesbih etmesini latif bir ifade ile telkin ediyor.

İslâm düşüncesinde tabiat köleleştirilip egemenliğe alınacak, kendisine işkence edilerek sırları öğrenilecek, işgalle fethedilecek varlık olarak görülmez. Kevnî boyun eğdirmeye ilmine mazhar olduğumuz mahlûkat, insanın emrine musahhar kılınmış¹⁸, münzel okumanın mes'ûliyetiyle de yine insana emânet edilmiştir.

Kur'an'da, insan için ebedî saadetin yolunu gösteren ilkeler açıklanmıştır. Burada, yapılması istenenler gibi sakınılması gereken hususlar

15 Bkz. Ahmet Cemil Ertunç, *Tevhid ve Toplum*, Pınar Yay., İstanbul 1999, s. 14-15.

16 Âl-i İmrân, 3/190.

17 Âl-i İmrân, 3/191.

18 “Güneşi ve ayı hareketlerinde sürekli emrinize âmâde kılan, geceyi ve gündüzü de emrinize âmâde kılandır.” (İbrahim, 14/33).

da belirtilmiştir. Allah'ın âlemler için tayin ettiği yasalar, bu yasaların işleyiş sistemi ile Kur'an'da bildirilen bireysel ve toplumsal hayatı düzene koyan âyetler arasında münâsebet vardır. Bunun için Kur'an'ın temel kavramlarına yine Kur'an'ın öngördüğü basiretle bakılması gerekir. Bu nazarla bakıldığında âyetler arasındaki münâsebet ve uyumun Allah'ın evrendeki hâkimiyetine işaret ettiği görülür. Allah'ın hâkimiyetinin farkında olan insan, kurtuluşun da mutlak hâkim olan Allah'a itaatte olduğunu anlayacaktır. Böylece o, kulluğunu, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başkasına yapmaması gerektiğini bilerek îman edecektir. O zaman bir kez daha inanacaktır ki, **Allah, göklerin İlâhı olduğu gibi yerlerin de biricik İlâhıdır. Yaratma da emir de bütünüyle Allah'a âittir.** O halde kulluk edilmeye layık olan ancak Allah'tır.

Varlık, gerçek anlamını İslâm tefekküründe bulmaktadır. Bunun farkında olan insan, yaratılış amacıyla doğru orantılı olarak yüklendiği emâneti; hilâfet emânetini, taşmanın sorumluluğunu duymalıdır. Bu, sağlam bir inanç üzere adaleti tesis; yeryüzünü îmar etme mes'ûliyetidir. Yeryüzünü ifsâda vermemenin öncelikli şartı, insanın oyun-eğlence için yaratılmadığını¹⁹ bilmesidir. İnsanın sorumluluğu, mes'ûl olması, haddini bilmesi, kendini bilip sınır tanımasıylaadır. Bu vasatta gözetilmesi gereken ilkeler, nisbî olmayıp küllî, arızî olmayıp aslî ilkelerdir. Bunlar, her dönemde bütün insanlığın huzur ve mutluluğunu hedefleyen kolay ve sürdürülebilir fıtrî ilkeler olup insanı anlam üzere kılar.

19 Bkz. Enbiyâ, 21/16, 17; Mü'minûn, 23/115; A'râf, 7/51.

Burada esas amaç, aslî olanı arızî, küllî olanı kısmî olana tercih etmek; aslî ve küllî olanı korumak; varlık-anlam ilişkisini doğru tutmak, eşyayla münasebeti ahlâk üzere kılmaktır. İman üzere olmak anlam üzere olmaktır. **Kezâ îman, cüz'î kabul olmayıp küllî teslimiyettir.**

Yoz Kültür Anlamsızlaştırır

İnsana, anlam arayışında, kevnî ve münzel **âyetler** yol gösterir. **Âyet**, delil, hüccet, karine, sultan, beyyine olan açık ve gaybî **âyetlerin** toplamıdır.

Âyetlerin tasdiki, akılla başlayıp kalple devam eden bir süreçtir. Bu süreç, kişiyi hakîkate yani bir anlam üzere olmaya vardırır. Bu anlamda okumaya (oku!) konu olan her şey **âyet**dir.

Nihilizm, hiççilik ya da yokçuluktur. Latince'de 'hiç' anlamına gelen *nihil* **sözcüğünden türetilen Nihilizm, günümüzde birçok spesifik alt dala ayrılmakla beraber, en popüler tanımıyla; her şeyin anlamdan ve değerden yoksun olduğunu savunan felsefî görüştür. "Anlamsızlık" anlamın ölümüdür ya da** bir şey/değer olmayanın ardına düşmektir. Bu yaklaşım ya da anlamsızlığı besleyen fidelek yoz kültürdür. Tüketim kültürü ise anlamsızlığı kalıcı hale getiren fâsid yaşam tarzıdır.

Anlamsızlıktan kurtulmanın en sahici imkânı, **ölüm** gerçeğiyle sahici bir düzlemde; bilinç düzeyinde tanışmaktır. **Ölümlülük** fikri, insana haddini bildiren muhteşem bir **âyet**dir. Kezâ ölüm hiçlik değil, ebedî hayata geçiş kapısıdır. Müslüman ölümden korkmaz, ölüme hazır olmamaktan korkar. **İnsanın yalnız olmadığını, tek dünyalı olmadığını sahici ölüm tefekkürü telkin eder.**²⁰

Anlamın peşinde olmak, duyarlı olmaktır; du-

20 Ramazan Yazıcı, "Ölüm Üzerine Tefekkür", *Nida Dergisi*, Bursa 2022, s: 211, s. 4-12.

yarlılık alanının genişletilmesidir. Bir düşüncede sebat, kişinin tâbiyeti ile sağlanır. Tâbiyet, kişinin anlam bulduğu yerdir. Çok hızlı ve telaş içinde yaşayan insan, tüketim çılgınlığıyla büyüyor demektir. Anlamsızlık, haz, hız ve güçle beslenir; o, doyumsuzluk ve gayesizliğin semeresidir.

Dünyacı anlayış, şimdi, burada bir konforun peşindedir. Oysa konfor çürütür; tekdüzelik, statik yaşam, homojen etkileşim insanı fakirleştirir. Bilakis imtihan, hüznün ve sıkıntılar kişiyi diri tutar, geliştirir; beşerî insan kılan unsura; haddini bilmeye taşır ve yüceltir... Nitekim her imtihanın onaran ve olgunlaştıran bir yönü vardır.

Hâsılı, vahye müteallik bilme, gerçek bilgi (ilim)dir. Bilginin kaynağı, mahzâ hakikat vahiydir. İlmine mazhar olduğumuz varlık, insanın emrine musahhar kılınmıştır. İnsan ise Allah'a kulluk için yaratılmıştır. İnsan sahici anlamını burada bulur. İslâm, anlam üzere olmaya dâvettir.

